

ผู้สูงอายุ และ ตุงไส้หมู : การดำรงอยู่
ของภูมิปัญญาท้องถิ่นย่านวัดเกต

The elderly and Lanna Tung Sai Moo* :
The existence of local wisdom in
Wat Kate area

สุรเดช ลุนิทรานนท์

Suradet Lunitranon

อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Chiang Mai Rajabhat University

๐ บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ เป็นบทความเชิงการทบทวนเอกสารร่วมกับการนำเสนอ ส่วนหนึ่งของผลการดำเนินโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชุมชน ซึ่งผู้เขียน พยายามถ่ายทอดถึงสถานการณ์ของผู้สูงอายุในสังคมไทยที่ก้าวสู่ภาวะสังคม สูงวัยอย่างสมบูรณ์ การเปลี่ยนผ่านทางด้านสถานภาพจากผู้ขับเคลื่อนทาง เศรษฐกิจและความเป็นไปในสังคมและวัฒนธรรมเข้าสู่ภาวะพึ่งพิงทางสังคมของ ผู้สูงอายุนั้น เป็นการรับรู้ในสังคมที่ผิดพลาดหรือเหมารวมเกินไปหรือไม่ต่อ การทำความเข้าใจตัวตนของผู้สูงอายุและภาวะของสังคมสูงวัยในปัจจุบัน เราจะ พบว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นในสังคมไทยเพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากแต่ เป็นสถานการณ์ที่นานาประเทศกำลังเผชิญกับการเข้าสู่สังคมสูงวัย ด้วยปัจจัย มากมายที่ส่งผลต่ออัตราการเกิดที่ลดลง เทคโนโลยีและความก้าวหน้าทาง การแพทย์ที่ส่งผลต่อความยืนยาวของชีวิตในสังคมสมัยใหม่มากขึ้น ย่อมส่งผล ต่อทิศทางการพัฒนาและการดำรงอยู่ของประชากรในแต่ละประเทศอย่าง มิอาจหลีกเลี่ยงได้

อย่างไรก็ตาม สถานภาพของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพต่อการดำเนินกิจกรรม ทางสังคมยังมีให้ได้พบเห็นไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มผู้สูงอายุ การเป็นอาสาสมัคร หรือการเป็นตัวแทนชุมชนในการดำเนินกิจกรรมทางประเพณีและศาสนา ซึ่ง ศิลปวัฒนธรรมที่ผู้สูงอายุได้ดำเนินการเหล่านี้ได้กลายเป็นพื้นที่ทางสังคม ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความรู้ ความสามารถ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่แห่ง การร้อยรัดช่วงวัยต่าง ๆ ของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน เมื่อมองผ่าน “ดุง” สัญลักษณ์ ทางภูมิปัญญา/ศิลปวัฒนธรรมแห่งล้านนา เรากลับพบถึงวิถีชีวิตของผู้สูงวัย และพื้นที่ทางสังคมที่เชื่อมโยงคนในแต่ละช่วงวัยอย่างน่าสนใจ สิ่งนี้อาจจะเปิด พื้นที่ของความเข้าใจผู้สูงอายุที่มักผูกขาดอยู่กับคำว่า “พึ่งพิง” หรือ “ภาระ” มาสู่ “คุณค่า” ไม่มากนักน้อย

◎ Abstract

This article aims to review academic documents- together with the results of community research projects-concerning the situation of the Thai elderly. The transition status from a previously held position as a driver of the economy, society and culture into a reduced state of entirely social dependence. There seems to be an inclusive misperception in society or misunderstanding towards their self-recognition and social identity at present. The study reveals that such phenomena has occurred, not only in Thailand, but appears to be the situation that many countries are facing with their aging societies. Moreover, the combination of declining birth rates, technological and medical advances for longevity have inevitably impacted toward the development and survival of population in each country.

However, the elderly still carry out social activities that can be seen in the form of elderly clubs, volunteer or community representation in community and religious activities. This cultural operation has become a social area that still allows seniors to show their knowledge and expertise, as well as uniting various generations, together. When looking through the “Tung” the symbols of Lanna wisdom art. We find the actual way of the elderly’s life and social space that tie-up people with different age groups in various interesting ways. This may also be the area for us to comprehend the elderly better than the negative prevailing perception; We can make a transition from a description such as, “dependent” or “burden” to a positive word such as, “worth”.

๐ บทนำ : ก้อนหินถามทาง

สังคมโลกกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรครั้งใหญ่ ภาวะการณ์ของอัตราการเกิดที่ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วด้วยปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ อาทิ การวางแผนครอบครัว เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ และค่านิยมการใช้ชีวิตของผู้คนสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป สวนทางกับความอายุยืนยาวของผู้คน ด้วยความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการแพทย์ มีการคาดการณ์ว่า ภายในปี ค.ศ.๒๐๕๐ จะมีจำนวนผู้สูงอายุคิดเป็น ๑ ใน ๕ ของประชากรโลก (ผานิตตา ไสยรส, ๒๕๕๙ : ๑๒๔)

สังคมไทยเป็นหนึ่งในหลายประเทศที่ก้าวเข้าสู่การเป็น “สังคมสูงวัย” และกำลังเผชิญกับสถานการณ์ของภาวะสูงวัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจกล่าวได้ไม่เต็มปากเต็มคำนักต่อการพิจารณาสถานการณ์ดังกล่าวทางประชากรว่าเป็นปัญหาทางสังคมรูปแบบหนึ่ง แต่เราก็ไม่อาจปฏิเสธถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรที่เกิดขึ้นมาได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทัศนคติ ด้านลบต่อผู้สูงอายุ การใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ การขาดแคลนแรงงานในตลาด งบประมาณในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น หรือแม้แต่เรื่องของความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับคนวัยต่าง ๆ การทำความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเป็นสิ่งจำเป็นไม่แพ้เรื่องอื่นที่สังคมควรให้ความสำคัญเช่นกัน

เมื่อพิจารณาผ่านนิยามความหมายของผู้สูงอายุในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.๒๕๔๖ มาตราที่ ๓ ว่า “ผู้สูงอายุ” หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุเกิน ๖๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย กับความเข้าใจพื้นฐานของสังคมที่มีต่อ “ภาวะสูงวัย” คือ ผู้ที่มีชีวิตอยู่ในช่วงวัยสุดท้ายของชีวิต ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ประสิทธิภาพในการทำงานที่ลดลงและมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างจากช่วงวัยหนุ่มสาว การกำหนดนิยามนั้นมีความจำเป็นในเชิงวิชาการ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม

นั้น ๆ เสมอ เพียงแต่ว่านิยามเหล่านั้นสะท้อนถึงความเข้าใจที่เป็นกลางหรือไม่ นิยามเหล่านี้ถูกใช้ในการแบ่งกลุ่มคนทางสังคมและมีผลต่อการจัดการพวกเขา และเธอต่อไปอย่างไร กล่าวคือ ภาพลักษณ์ผู้สูงอายุที่สังคมเข้าใจนั้น คือ คนที่มีสุขภาพร่างกายอ่อนแอ เชื่องช้า ล้าสมัย ไม่ทันโลก ปรับตัวยาก เป็นกลุ่มคนที่ไม่สร้างผลิตภาพทางเศรษฐกิจ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือดูแล และนำไปสู่การเลือกปฏิบัติหรือกีดกีดผู้สูงอายุออกจากกิจกรรมทางสังคมในที่สุด ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุก็น่าจะมีอคติต่อตนเองเช่นกัน อาทิ การมองว่า ตัวเองเป็นภาระของทางครอบครัว ไม่มีประโยชน์ต่อสังคมและเรียนรู้ได้ช้า (Hooyman&Kiyak ๒๐๑๑; กมลชนก ขำสุวรรณ, ๒๕๕๕ อ้างใน ผานิตดา ไสยรส, ๒๕๕๙)

ประเด็นของการนิยามกลุ่มคนผ่านอายุดังกล่าว หนังสือชื่อ “ชีวิตหลังการทำงาน การมาถึงของสังคมไร้ผู้สูงอายุ” เขียนโดย ไมเคิล ยัง และ ทอม สกุกเลอร์ ได้เสนอว่า อายุถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการกดขี่และบังคับให้คนต้องถูกจำกัดอยู่ในบทบาทที่สังคมตีกรอบไว้ แต่ในความเป็นจริงแล้วมีผู้สูงอายุมากมายที่ต่อต้านแนวคิดแบบเดิม ๆ และพยายามค้นหากิจกรรมเพิ่มเติมชีวิตรูปแบบใหม่ ๆ พวกเขาพยายามพิสูจน์ว่าอายุเป็นเพียงตัวเลขเท่านั้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าทัศนคติเชิงลบที่ยึดติดกับช่วงวัย ที่ทำการแบ่งแยกคนตามอายุนั้น อาจนำไปสู่การมองข้ามและอัตลักษณ์อื่น ๆ ของพวกเขา (Young, M., Schuller, T., & Schuler, T. ๑๙๙๑ อ้างใน ผานิตดา ไสยรส, ๒๕๕๙ : ๑๒๘) เรามักจะพบคำตอบที่ตายตัวในการมองผู้สูงอายุอย่างเหมารวมมากกว่าความเข้าใจ บทความชิ้นนี้จึงต้องการนำเสนออีกด้านของทัศนคติต่อผู้สูงอายุในเชิงบวก โดยมองผ่านพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนาอย่าง “ตุง” สัญลักษณ์ทางภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของภาคเหนือที่เป็นพลวัต กล่าวคือ เราพบว่า ภูมิปัญญาของ “ตุง” ยังคงอยู่แต่แปรเปลี่ยนไปในเชิงพิธีกรรมและความหมายอย่างสลับซับซ้อน ซึ่งสิ่งที่ทำให้ ตุง คงอยู่กลับเป็นตัวตนของกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้เป็นส่วนสำคัญของการสานต่อคติและความเชื่อในตุงล้านนา อีกทั้ง “ตุง” ยังสร้างพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าแก่ผู้สูงอายุกับคนในช่วงวัยอื่นในสังคมอย่างน่าสนใจ

คำถามที่น่าคิดเสมือนก้อนหินถามทางที่มีต่อเราทุกคนว่าเรามีความเข้าใจในผู้สูงอายุและสังคมสูงวัยมากน้อยเพียงใด และความเข้าใจต่อผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นเพียง “ภาพแทนความจริง” ในผู้สูงอายุเพียงด้านเดียวจริงหรือไม่ เราอาจจะไม่พบความจริงทั้งหมดในผู้สูงอายุทุกคน แต่เราอาจเข้าใจมุมมองที่มากขึ้นของผู้สูงอายุที่มีความแตกต่างหลากหลายเสมอ ผู้เขียนจึงพยายามถ่ายทอดสถานการณ์ของสังคมสูงวัยในปัจจุบัน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทั้งทัศนคติเชิงลบและบวกที่สังคมเข้าใจและคาดหวังต่อผู้สูงอายุ และนำเสนอภูมิปัญญาของดุงไสท์ทู่ที่น่าอันจะนำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมที่มีคุณค่าต่อตัวตนของผู้สูงอายุ...เริ่มเดินทางเพื่อหาคำตอบกัน

๑ สถานการณ์ผู้สูงอายุและการรับรู้ในสังคม

การสูงวัยของประชากรเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ในปี พ.ศ.๒๕๕๙ โลกของเรามีประชากรทั้งหมดประมาณ ๗,๔๓๓ ล้านคน จำนวนนี้เป็นประชากรสูงอายุที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปจำนวน ๙๒๙ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๒.๕ ของประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๙ : ๓)

ปัจจุบันหลาย ๆ ประเทศ ต่างให้ความสนใจและมุ่งให้ความสำคัญต่อการจัดการประเด็นผู้สูงอายุ เพราะแต่ละประเทศได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ที่ฐานโครงสร้างประชากรมีจำนวนกลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงวัยมากกว่าประชากรในช่วงวัยอื่น ๆ เช่นเดียวกันกับกลุ่มประเทศหลังคอมมิวนิสต์ในยุโรป (post-communist countries เช่น สาธารณรัฐเช็ก โปแลนด์ อังการี เป็นต้น) ที่ประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงวัยเริ่มเป็นที่ได้รับความสนใจอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งการกำหนดกลุ่มช่วงวัยต่าง ๆ ของกลุ่มประเทศเหล่านี้ค่อนข้างเป็นพลวัต อันเนื่องมาจากการมีอัตราการเกิดต่ำ การเข้าสู่ช่วงวัยเกษียณของคนในยุคเบบี้บูม

(Baby boomers' generation) การที่ประชากรมีช่วงอายุที่ยาวขึ้น (Tomczyk, E., Klimczuk, A. ๒๐๑๕ : ๕) และเนื่องจากอายุขัยเฉลี่ยของประชากรเพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับการก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างรวดเร็ว ความชุกของวัยสูงอายุจำนวนมาก ที่มีอายุขัยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่มีนัยสำคัญทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

สำหรับประชาคมอาเซียนซึ่งมีจำนวนสมาชิก ๑๐ ประเทศ ประชากรของอาเซียนมีอายุสูงเพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน ใน พ.ศ.๒๕๕๙ มีประเทศสมาชิกจำนวน ๓ ประเทศได้กลายเป็นสังคมสูงอายุแล้ว ได้แก่ สิงคโปร์ (ประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๑๘.๗) ประเทศไทย (ร้อยละ ๑๖.๕) และเวียดนาม (ร้อยละ ๑๐.๗) ประเทศที่กำลังเข้าสู่สังคมสูงอายุในอีก ๒-๓ ปีข้างหน้า ได้แก่ มาเลเซีย (ร้อยละ ๙.๕) และเมียนมาร์ (ร้อยละ ๙.๒) ในขณะที่ประชากรรวมของประเทศไทยกำลังเพิ่มด้วยอัตราที่ช้าลงอย่างมากจนเหลือเพียงร้อยละ ๐.๔ ต่อปี ในปัจจุบัน ประชากรสูงอายุกลับเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่สูงมากโดยประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นด้วยอัตราประมาณร้อยละ ๕ ต่อปี ขณะที่ประชากรอายุ ๘๐ ปีขึ้นไปเพิ่มด้วยอัตราสูงมากกว่าร้อยละ ๖ ต่อปี (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๙ : ๓) ขณะที่ประเทศไทยในปี พ.ศ.๒๕๖๑ มีจำนวนของผู้สูงอายุถึง ๑ ใน ๕ ของประชากรทั้งหมด คือ มีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุ (อายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป) เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๒๐ ในปี พ.ศ.๒๕๖๑ และมีจำนวนมากกว่าประชากรเด็ก ซึ่งถือได้ว่าประเทศไทยพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (ฉัตรชัย นกดี, ๒๕๖๐)

ตามรายงานสถิติด้านประชากรของประเทศไทย เพศชายมีอายุขัยเฉลี่ยอยู่ที่ ๗๑.๓ ปี ขณะที่เพศหญิงเฉลี่ยอยู่ที่ ๗๘.๒ ปี เมื่อประชากรในสังคมมีอายุยืนยาวขึ้นก็ส่งผลให้สัดส่วนโครงสร้างประชากรในกลุ่มผู้สูงอายุมีอัตราการเสียชีวิตที่ลดลง ในขณะที่นโยบายในการวางแผนครอบครัวก็ได้เกิดขึ้นเช่นกัน การรณรงค์ให้ประชากรในสังคมมีการวางแผนครอบครัวก่อนที่จะมีบุตรส่งผลให้ประชากรในสังคมปัจจุบันมีบุตรน้อยลง เฉลี่ยต่อครอบครัวอยู่ที่ประมาณ

๑-๒ คน ขณะที่คนจำนวนหนึ่งที่แต่งงานและไม่มีบุตร และบางส่วนของตัว เป็นโสดด้วยความต้องการอิสระในการดำเนินชีวิต ดังนั้น เมื่ออัตราการเกิดต่ำ อัตราการเพิ่มขึ้นของผู้สูงวัยมีอย่างต่อเนื่อง ด้วยภาวะการณเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง ที่สวนทางกัน ส่งผลให้สังคมไทยในปัจจุบันกลายเป็น “สังคมผู้สูงอายุ” (Aging Society) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (จุฑารัตน์ แสงทอง, ๒๕๖๐ : ๗-๘)

สังคมได้ทำการกำหนดและมองว่าเมื่อบุคคลใดก็ตามที่มีอายุ ๖๐ ปีบริบูรณ์ บุคคลนั้นก็กลายเป็นผู้สูงอายุที่ต้องเปลี่ยนสถานะจากผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของสังคมมาเป็นกลุ่มคนที่ต้องเข้าสู่ภาวะพึ่งพิงจากสังคม โดยที่ผู้สูงอายุไม่สามารถหาข้อใด ๆ ได้แย้งได้เลย เพราะสังคมได้กำหนดอัตลักษณ์ของความสูงอายุไว้แล้ว (จุฑารัตน์ แสงทอง, ๒๕๖๐ : ๘) ขณะเดียวกัน ผู้สูงวัยคนหนึ่ง ๆ ย่อมมีตำแหน่ง แห่งที่แตกต่างกันไปตามโครงสร้างทางสังคม เนื่องมาจากลักษณะทางวัฒนธรรม ของสังคมนั้น ๆ ยกตัวอย่างเช่น ในสังคมที่การบอกเล่ากล่าวขาน (oral message) เป็นพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรม ผู้สูงอายุถือเป็นรากฐานทางความรู้ที่แข็งแกร่ง และมีบทบาทเป็นคลังความรู้ของสังคม ความหมายของผู้สูงวัยในสังคมแบบนี้ คือ ผู้มีความรู้และเผยแพร่ความทรงจำของช่วงวัยนั้นสู่ผู้อื่น มีสถานะเสมือนเป็น นักการศึกษา ผู้พิพากษา และผู้ประสานเชื่อมต่อของคนระหว่างช่วงวัยต่าง ๆ การรับรู้ทางสังคมต่อผู้สูงอายุในชุมชนเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่า “เมื่อสิ้นผู้สูงอายุแล้ว ความรู้ต่าง ๆ จะสูญหายตามกันไป” (Tomczyk, Ł., Klimczuk, A., ๒๐๑๕ : ๑๓) อีกทั้ง ในสังคมแบบนี้บทบาทของผู้สูงวัยเปรียบเสมือนกับผู้ที่มอบแรงบันดาลใจ ทั้งการเขียนภาพ การปั้น งานกวี หรือเป็นแบบอย่างทางภูมิปัญญา (Stefaniak-Hrycko, ๒๐๑๑, p. ๓๕ อ้างใน Tomczyk, Ł., Klimczuk, A., ๒๐๑๕ : ๑๓) ทว่า ทุกวันนี้ ตำแหน่งแห่งที่ของผู้สูงอายุในพื้นที่ทางสังคมถูกรวบงำ/จัดการโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่มีการอนุญาตให้เข้าถึงข้อมูลอย่างไร้ขีดจำกัด ซึ่งคนรุ่นใหม่เองก็ปรารถนาที่จะ รับรู้ข้อมูลผ่านทางเว็บเบราว์เซอร์มากกว่าการเข้าถึงตัวตนของผู้สูงวัย (Tomczyk, Ł., Klimczuk, A., ๒๐๑๕ : ๑๓)

เมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ความทันสมัยที่นับวันจะเพิ่มมากขึ้น ผู้สูงอายุ มักจะมีความรู้สึกว่าเขาไม่ได้ถูกมองหรือรับรู้ตามแบบที่พวกเขาเคยเป็น เช่น ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ซึ่งเป็นที่สนใจของคนรุ่นใหม่ การใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต หรืออุปกรณ์การสื่อสาร อิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ เป็นสิ่งพื้นฐานของสังคมสารสนเทศ ที่เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับคนรุ่นใหม่ ยิ่งไปกว่านั้น ความโดดเด่นของโลกสมัยใหม่คือ การวางแผนทางการและการกำหนดเป้าหมายสู่อนาคต การเปลี่ยนแปลง นวัตกรรม ซึ่งในบางครั้งมาพร้อมกับข้อจำกัดทางประเพณี พิธีกรรมและค่านิยม สากล นอกจากนี้แล้วในส่วนของคนรุ่นใหม่ ผู้สูงวัยอาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของอดีตที่ไม่ได้มีความสำคัญมากนักต่อสิ่งที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันที่เรื่องของทักษะ และความรู้เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมี (Stras-Romanowska, ๒๐๑๒ : ๕๖-๕๙ อ้างใน Tomczyk, Ł., Klimczuk, A., ๒๐๑๕ : ๒๖) ซึ่งในบริบทยุคเช่นนี้ ผู้สูงอายุที่กลายเป็นภาพตัวแทนของอดีตไม่ได้เป็นสิ่งที่ต้องตาต้องใจของคนรุ่นใหม่ การไร้ซึ่งความเข้ากันของคนสองรุ่น และคนรุ่นใหม่มีกำแพงที่ยากจะทำลายได้ พร้อมกับทัศนคติเชิงลบ เป็นสิ่งที่สร้างความไม่เข้าใจกันระหว่างคนสองรุ่น (Mackowicz, ๒๐๑๔ : ๖๕-๖๖ อ้างใน Tomczyk, Ł., Klimczuk, A., ๒๐๑๕ : ๒๗) ในสถานการณ์เช่นนี้การปรับตัวเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งผู้สูงวัยสามารถปรับตัวเข้ากับโลกได้ครบเท่าที่การเปลี่ยนแปลงนั้นมีความสอดคล้องกับความเชื่อของบุคคลและไม่ได้ไกลเกินไปกว่าระบบความเชื่อและความสามารถในการปรับตัวของปัจเจกบุคคล ในด้านวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่ ปฏิบัติการนิยม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว มุมมองของชีวิต เหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับกับปัญหาใหม่ๆ ของบุคคล ครอบครัว หรือ ธรรมชาติทางสังคม ซึ่งการวิเคราะห์เช่นนี้อาจดูรุนแรงไปและเป็นที่ถกเถียงกันสำหรับบางคน แต่สิ่งนี้ก็ป็นลักษณะของโลกที่ผู้สูงอายุต้องดำรงอยู่

ในทางกลับกัน ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุเน้นว่าการรวมกลุ่มกันเองของผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีความเป็นไปได้ที่จะสำเร็จผล ขณะที่คนรุ่นใหม่อาจได้รับความรู้ ประสบการณ์ และความช่วยเหลือที่ไม่อาจประเมินค่าได้จากผู้สูงอายุ (Mackowicz, ๒๐๑๔ : ๗๐ อ้างใน Tomczyk, L., Klimczuk, A., ๒๐๑๕ : ๒๗) ผู้สูงอายุมีความจำเป็นต้องเชื่อมต่อกับคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การดึงความสนใจในบทสนทนาและการมีความเข้าใจกว้างๆ ก็สามารถช่วยได้ในเรื่องนี้ได้ เช่น การพูดคุยถึงภาษาสมัยใหม่ โลกของเทคโนโลยี การบริหารจัดการต่าง ๆ โดยผู้สูงอายุเองควรมีการพูดคุยถึงวิถีดั้งเดิมของชุมชนต่อชีวิตประจำวันและวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (Fabis, ๒๐๐๕ : ๙๖-๙๗ อ้างใน เฟิงอ้าง) สิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุโดดเด่น คือ ชีวิตของคนกลุ่มนี้ได้ถูกนำเข้าสู่กรอบของกลุ่มเล็ก ๆ ที่ไม่เหมือนกับที่พวกเขาเคยอยู่ในสถานที่ทำงานหรือที่อื่น ๆ ซึ่งเราสามารถกล่าวได้ว่าครอบครัวเป็นจุดสำคัญ โดยเป็นบริบทของการสวมบทบาทใหม่ให้กับผู้สูงอายุในช่วงของการเกษียณอายุ เช่น ทำหน้าที่ของปู่ย่าตายายในการดูแลหลานด้วยการถ่ายทอดค่านิยมและสืบทอดประเพณีต่างๆ อย่างไรก็ตาม ครอบครัวต้องให้ผู้สูงอายุรับรู้ได้ถึงความรู้สึกที่ปลอดภัยในช่วงแรกของการเข้าสู่ภาวะผู้สูงอายุ มีอยู่บ่อยครั้งที่พบว่าผู้สูงอายุไม่เห็นด้วยกับวัยผู้ใหญ่หรือเยาวชน กลุ่มคนหนุ่มสาวมักไม่เข้าใจ ไม่สังเกต และบางครั้งเห็นว่าผู้สูงอายุเป็นปัญหา ส่วนผู้สูงอายุมักบ่นว่าคนหนุ่มสาวเป็นพวกที่ไร้ความรู้สึกขาดประสบการณ์ ไร้จินตนาการและคาดหวังไม่ได้ ซึ่งความคิดเห็นเช่นนี้เป็นสิ่งที่ทำให้คนแต่ละวัยไม่เข้าใจและไม่วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งการลดทัศนคติเหล่านี้จำเป็นต้องมีการเปิดร่วกลุ่มระหว่างกัน โดยที่การเปิดซึ่งกันและกันนี้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับทักษะของการเอาใจใส่ต่อกัน (Tomczyk, L., Klimczuk, A., ๒๐๑๕ : ๒๘) การรวมกลุ่มนี้เป็นสิ่งสำคัญต่อการเปิดและเติมเต็มระหว่างช่วงอายุ (de Tchorzewski, ๒๐๐๔ : ๑๐๐ อ้างใน Tomczyk, L., Klimczuk, A., ๒๐๑๕ : ๒๘)

ส่วนหนึ่งของการปรับเปลี่ยนการรับรู้ต่อผู้สูงอายุที่ Borczyk, Wnuk (๒๐๑๒ : ๗๕ อ้างใน เพิ่งอ้าง : ๒๙) กล่าวถึง ได้แก่ การกระตุ้นอย่างสูงจากความร่วมมือระหว่างช่วงวัย การสร้างพื้นที่ซึ่งผู้สูงอายุสามารถแบ่งปันเรื่องราวชีวิตและภูมิปัญญาต่อคนรุ่นใหม่ สอดคล้องกันกับสิ่งที่ จุฑารัตน์ แสงทอง (๒๕๖๐ : ๙) ได้กล่าวไว้ว่า “สังคมผู้สูงอายุ” สังคมแห่งการสร้างคุณค่าของวัยสูงอายุด้วยความสามารถ ศักยภาพ และการพัฒนาของสังคม กล่าวคือ การมองข้ามภาวะทางสรีระร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แล้วหันมามุ่งเน้น “คุณค่า” ที่ความสามารถและศักยภาพของผู้สูงอายุ ด้วยจิตใจที่เอาจริงและยอมรับในคุณค่าของความเป็นมนุษย์อย่างเต็มเปี่ยม

ในบางครั้ง การก้าวเข้าสู่ภาวะผู้สูงวัยมิได้หมายถึงการก้าวเข้าสู่ภาวะที่พึ่งพิงทางสังคมที่มีอาจสร้างประโยชน์ต่อทั้งตนเองและสังคมได้ ทว่า หลายต่อหลายครั้งที่เราได้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ดำเนินการหลักในหลายๆ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน เป็นการนำเอาประสบการณ์ที่ตนเองมีและสั่งสมมาสร้างประโยชน์ให้กับตนเองและสังคมได้ แม้ว่าลักษณะงานที่ได้ทำนั้นจะได้ค่าตอบแทนเป็นเงินทองหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าสิ่งที่ทำส่งผลต่อความภาคภูมิใจให้กับตนเองก็ย่อมที่จะส่งผลดีต่อสุขภาพของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน (จุฑารัตน์ แสงทอง, ๒๕๖๐ : ๑๐) การเปิดโอกาสและพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถและศักยภาพจะช่วยสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเกิดความตระหนักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสังคมและครอบครัว และสังคมก็สนับสนุนส่งเสริมให้พื้นที่และช่องทางที่เอื้ออำนวยในการสร้างคุณค่าให้กับตนเองของผู้สูงอายุ (เพิ่งอ้าง : ๑๔) จุฑารัตน์ แสงทอง (๒๕๖๐ : ๑๕, ๑๙) เสนอว่า สูงวัยอย่างมีคุณภาพสามารถสร้างได้ด้วยตัวของผู้สูงอายุเอง ร่วมกับการเปิดโอกาสและความเข้าใจจากสังคมที่เห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ โดยการหยิบยื่นโอกาสดี ๆ ทางสังคม แต่การเปิดโอกาสเหล่านี้จะสำเร็จได้ ต้องร่วมกับความใส่ใจและความเชื่อมั่นในตนเองของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน ความรู้ของ

ผู้สูงอายุก่เคยสั่งสมมาตลอดเกินครึ่งชีวิตของผู้สูงอายุนั้นสามารถนำมาสร้างประโยชน์ให้แกสังคม หรือความรู้ได้ม ๆ ที่ได้รับการตกทอดมาจากบรรพบุรุษสามารถนำมาเผยแพร่และทำประโยชน์ให้กับสังคมในฐานะ “ปราชญ์ชาวบ้าน” ผู้สูงอายุกุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความรู้รอบด้านโดยเฉพาะเรื่องประเพณีและวัฒนธรรมเก่าก่อน เป็นบุคคลที่ได้รับการเคารพจากชาวบ้านในชุมชนนั้น ผู้สูงอายุกุ่มนี้มักถูกเชิญไปต้วแทนในการประกอบพิธีทางศาสนา

เมื่อกล่าวถึงผู้สูงอายุในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม และความรู้ท้องถิ่น สิ่งนี้อาจเป็นสิ่งที่คุ้นชินจนอาจเลยไปถึงการมิได้สนใจต่อประเด็นดังกล่าวด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งที่คุ้นกันมา ทว่า เรายังอาจปฏิเสธได้ว่าความรู้ทางขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมต่าง ๆ ทางสังคม สืบทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่นดำเนินไปได้เพราะการดำเนินการของผู้สูงวัยในสังคมทั้งหลาย เมื่อตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ท้องถิ่นที่พึงรักษาไว้หลาย ๆ ชุมชนจึงต้องอาศัยความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ของผู้สูงอายุในฐานะคลังความรู้ของชุมชนเข้ามาถ่ายทอดสิ่งเหล่านั้นให้กับคนรุ่นใหม่ได้สืบสาน ดังเช่นสิ่งที่จุฑารัตน์ แสงทอง ได้กล่าวไว้ข้างต้น

๐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้สูงวัย

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนทางมนุษย์ของประชากรทั้งในเขตเมืองและชนบท เป็นสินทรัพย์หลักที่มนุษย์ใช้ลงทุนในการดำเนินชีวิต มีความสำคัญต่อทุกเพศทุกวัยในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มีการพัฒนาและปรับใช้อย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและเป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นพร้อมทั้งถักทอเข้ากับคุณค่าทางวัฒนธรรมของผู้คน แต่ในปัจจุบันระบบความรู้ท้องถิ่นนี้มีความเสี่ยงที่จะจางหายไป อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของธรรมชาติทั่วโลก ระบบเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้มีหลายหายไปจากการที่คนปรับตัวได้ไม่เหมาะสม

หรือปรับตัวได้เข้าเกินไป แต่ในหลาย ๆ ปฏิบัติการก็หายไปจากการรุกรานของเทคโนโลยีต่างชาติ แนวคิดการพัฒนาที่สัญญาว่าจะได้รับผลในระยะสั้นและเป็นหนทางของการแก้ปัญหา อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการพัฒนาเองนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็สัมพันธ์กับภาคส่วนและกลยุทธ์ต่าง ๆ อาทิ การพัฒนาชุมชนที่สามารถนำความรู้ี้มาแบ่งปันกันซึ่งเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนและช่วงวัยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ความรู้ท้องถิ่นมิได้มีความเฉพาะหรือเพียงพอต่อการรับมือกับความท้าทายต่าง ๆ ที่ผู้คนพบเจอในทุกวันนี้ เพราะมีหลักฐานไม่น้อยที่แสดงว่าผู้คนในท้องถิ่นยังคงต้องแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากแหล่งใดก็ตามที่พวกเขาจะสามารถทำได้ เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาและบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ (Mujaju, C., Zinhang, F. & Rusike, E., n.d.)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีด้วยกันหลากหลายประเภท ตามลักษณะของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ จะเป็นผู้กำหนด แต่ก็สามารถแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ได้ ดังที่ มณฑินภา ชูติบุตร (๒๕๓๘ : ๒๑) และ นิคม ชมพูลง (๒๕๔๒ : ๑๓๑) (อ้างใน ประเภทของภูมิปัญญา, มปป.) โดยได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ ซึ่งเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ๒) ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิต ๓) การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และ ๔) แนวคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนซึ่งเป็นผลพวงจากการความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับหลากหลายอาชีพและภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม ทั้งนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนที่ได้คิด หรือ ได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ผู้สูงอายุและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกันอย่างไร นั้น โครงการการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย (๒๕๕๓) ได้อธิบายไว้ อย่างน่าสนใจว่า ภูมิปัญญา หรือ ความรู้พื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ที่ได้มีการสั่งสม กันมาโดยการถ่ายทอด/สืบสานจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านบุคคลในครอบครัว ชุมชน และ สังคม โดยมีผู้สูงอายุทำหน้าที่ของการเป็นสื่อกลางในปฏิบัติการดังกล่าวเหล่านั้น ซึ่งผู้สูงวัยเป็นกลุ่มประชากรที่มีศักยภาพ มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์และความเข้าใจในชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมไทยมีการ หยิบยกขึ้นมาส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ แก่ลูกหลาน หรือเยาวชนคนรุ่นใหม่ในสังคมอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมให้ผู้สูง วัยมีโอกาสได้แสดงศักยภาพ และถ่ายทอดภูมิความรู้ที่เป็นการบำเพ็ญตนให้ เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้ว ผู้สูงอายุยังสามารถดูแลตนเองให้มีสุขภาพแข็งแรง ไม่ให้เกิดภาวะแก่ครอครว และสังคม จึงนับเป็นการสร้างสังคมที่มีคุณภาพ อีกส่วนหนึ่งด้วย นั่นอาจหมายความว่า ผู้สูงอายุเป็นทั้งผู้มีความรู้ เจ้าของความรู้ ผู้รักษาภูมิปัญญาความรู้ และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ นั้น ๆ สู่คน รุ่นใหม่ให้ได้สืบสานกันต่อไป

มีงานศึกษาจำนวนไม่น้อยที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น งานวิจัยของ Pakin Witchayakawin and Wasan Tengkuon (๒๐๑๘ : ๙๗๑-๙๗๖) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงชุมชนและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านนาต้นจั่น ผลการ ศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวชุมชนได้รับการพัฒนาโดยผู้นำชุมชนด้วยการสร้าง ตระหนักในภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของชุมชนให้กับประชากรในพื้นที่ และมีผู้สูงอายุทำหน้าที่ในการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นประโยชน์ ของชุมชน สิ่งดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนซึ่งมี ความหมายต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน อย่างยั่งยืนต่อไป

ผู้สูงอายุที่ยังคงสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ หรือมีศักยภาพ (active aging) และมีกิจกรรมที่ยังคงเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เป็นที่สนใจของสังคมที่นับวันจะมีแต่จำนวนผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่การเรียนรู้ที่จะมีหรือทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุที่มีศักยภาพนั้น (active aging) เป็นความท้าทายต่อทุกประเทศ (Kattika Thanakwang, Sang-arun Isaramalai, and Urai Hatthakit, ๒๐๑๔ : ๑๕๒) ซึ่งในแต่ละประเทศนั้นย่อมมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มุมมองของผู้สูงวัยต่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพก็อาจแตกต่างกันออกไป สำหรับประเทศไทยข้อมูลจากงานวิจัยเรื่องการสูงวัยอย่างมีศักยภาพตามบริบทวัฒนธรรมไทยในมุมมองของผู้สูงอายุ : การศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่าผู้สูงอายุให้ความหมายของการสูงวัยอย่างมีศักยภาพ ว่าจะต้องประกอบด้วย การอยู่อย่างพึ่งพาตนเองได้ การมีส่วนร่วมและทำประโยชน์ต่อสังคม มีความงอกงามทางปัญญา การคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่ส่งเสริมสุขภาพ มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการเตรียมตัวเพื่อความมั่นคงยามชรา โดยมุมมองต่อการสูงวัยอย่างมีศักยภาพของผู้สูงอายุไทยให้ความครอบคลุมด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วมในสังคม และความมั่นคงในชีวิต ซึ่งเป็นสามเสาหลักสำคัญของการสูงวัยอย่างมีศักยภาพที่เสนอโดยองค์การอนามัยโลก และทำการเปรียบเทียบกับการศึกษาในประเทศตะวันตก พบว่า มีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างจากที่อื่น ๆ โดยการให้ความหมายต่อการสูงวัยอย่างมีศักยภาพของคนไทยที่มีความแตกต่างจากที่อื่นคือ การให้ความสำคัญต่อความงอกงามทางปัญญาและการเตรียมตัวเพื่อความมั่นคงยามชรา (เฟิงอ่าง : ๑๖๕)

การเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงทำประโยชน์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เป็นหนึ่งในมุมมองของการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ซึ่งในกรณีนี้หมายถึงการที่ผู้สูงอายุนำพาตัวเองเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ประเพณี กลุ่มผู้สูงอายุ การแบ่งปันความรู้และทักษะที่มีต่อผู้อื่นผ่านการทำงานอาสาสมัครและการทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ งานวิจัยเรื่องดังกล่าวข้างต้นสนับสนุนมุมมอง

ที่ว่า ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพของไทยนั้นนอกจากการพึ่งพาตนเองแล้ว ยังหมายรวมไปถึงการมีส่วนร่วมต่อชุมชนและสังคมโดยรวมด้วย ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุในสังคมไทย ผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงที่ยังคงทำงานและมีบทบาทต่อครอบครัวและชุมชนจะมีความพึงพอใจในชีวิตและมีสุขภาพที่ดีกว่าผู้ที่ไม่ได้กระทำการดังกล่าว (Moen P, Dempster-McClain D, Williams RM, ๑๙๙๒ อ้างใน Kattika Thanakwang et al., ๒๐๑๔ : ๑๕๙) ซึ่งการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุนั้นมีทั้งอยู่ในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในกิจกรรมทางสังคมของชุมชน เช่น การเข้าร่วมกลุ่มผู้สูงอายุ และการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา และการมีส่วนร่วมนี้อาจเป็นสิ่งที่มีความหมายที่เชื่อมต่อผู้สูงอายุเข้ากับผู้คนในวัยอื่น ๆ (Kattika Thanakwang et al., ๒๐๑๔ : ๑๕๙)

นอกจากการมีส่วนร่วมและการทำประโยชน์ต่อสังคมแล้ว ความมั่งคั่งทางปัญญาเป็นมุมมองหนึ่งของผู้สูงอายุไทยได้เสนอมุมมองเอาไว้ ในประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งภายในบุคคล ความสงบ และความเชื่อมั่นในศาสนา ผลการวิจัยของ Kattika Thanakwang et al. (๒๐๑๔ : ๑๖๐) พบว่า ผู้สูงอายุเห็นว่ากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจะสร้างการเติบโตทางปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนขององค์พระพุทธรเจ้าได้ส่งเสริมให้เกิดสุขภาวะที่ดี ความสงบนิ่งจากภายในจิตใจในกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุไทยมีความเชื่อว่าจิตวิญญาณเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญทางสุขภาพ ประเด็นของสุขภาวะที่ดีจึงไม่เคยแบ่งแยกการอธิบาย กาย จิต ปัญญาและสังคมออกจากกัน

ความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนต่อคติความเชื่อและศาสนา การทำความเข้าใจและเห็นภาพปรากฏในภูมิปัญญาของพุทธศาสนากับตัวตนของผู้สูงอายุ ผู้เขียนจะขอเสนอกรณีภูมิปัญญาของตุ้งล้านนาที่จะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป สู่การทำความเข้าใจตัวตนและคุณค่าของผู้สูงอายุ

๐ ภูมิหลังและความเชื่อของ “ตุ่ง หรือ ธง” แห่งล้านนา

“ตุ่ง” เป็นภาษาถิ่นประจำภาคเหนือมีความหมายว่า “ธง” ในภาษาไทย ภาคกลาง และตรงกับคำว่า ธุง ในภาษาท้องถิ่นของทางภาคอีสานตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ธง” (น.) หมายถึง ผืนผ้าโดยมากเป็นสีและบางอย่างมีลวดลายเป็นรูปต่าง ๆ ที่ทำด้วยกระดาษหรือวัสดุอื่น ๆ สำหรับใช้เป็นเครื่องหมายหรือสัญญาณ (จารุวัตร กลิ่นอยู่, มปป.) ตั้งแต่สมัยโบราณ มนุษย์ต้องการสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องหมายประจำตัว ครอบครัว กลุ่ม ทั้งนี้เพื่อต้องการแบ่งแยกให้เห็นถึงความแตกต่างเฉพาะของแต่ละคนหรือกลุ่ม ผาณิต ไคร้มูล (๒๕๕๗) กล่าวว่า “ตุ่ง” หรือ “จ่อ” เป็นภาษาท้องถิ่นทางภาคเหนือที่ชาวล้านนาใช้เรียกชื่อลักษณะของ “ธง” ชนิดหนึ่งตรงกับภาษาบาลีคำว่า “ปฏากะ” หรือ “ปฏากะ” มีความหมายว่า “ธงตะขาบ” มีลักษณะเป็นผ้าหรือกระดาษผืนยาว ตกแต่งลวดลายและสีสันทัดต่างกันไปตามประเภทการใช้งาน และนำไปผูกติดไว้กับปลายไม้หรือเสาตุ่งซึ่งมีหลายขนาด ตุ่งของล้านนามีลักษณะเป็นแผ่นวัตถุส่วนปลายแขวนติดกับเสาห้อยเป็นแผ่นยาวลงมา วัสดุที่ใช้ทำตุ่งนั้นมีหลากหลาย เช่น ไม้ สังกะสี ผ้า กระดาษ ไบลาณ เป็นต้น ตุ่งเป็นสิ่งที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในงานพิธีทางพุทธศาสนา โดยมีขนาด รูปร่าง และ รายละเอียดด้านวัสดุตกแต่งแตกต่างกันไปตามความเชื่อและพิธีกรรม ตลอดจนตามความนิยมในแต่ละท้องถิ่นด้วย

“ตุ่ง” มีความหลากหลายและมีจุดเริ่มต้นที่แตกต่างกันตามฐานคติ ตามความเชื่อของชาวล้านนา “ตุ่ง” เป็นสัญลักษณ์ของความดี ความเป็นสิริมงคล มีลักษณะเป็นผืนยาวผูกติดกับปลายไม้ หรือเสา เพื่อเป็นสื่อนำดวงวิญญาณของผู้ที่ถวายทานตุ่งให้ขึ้นไปสู่สวรรค์ ชาวบ้านทางภาคเหนือมีความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของทานตุ่งอยู่มาก ซึ่งเล่าสืบต่อกันมาเป็นทอด ๆ หลายชั่วอายุคน จากการสืบค้น และรวบรวมข้อมูลจาก ชไมพร พรเพ็ญพิทักษ์ (๒๕๔๖) วาณี เอี่ยมศรีทอง และ

คณะ (๒๕๔๒) มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น (๒๕๓๙) มณี พยอมยงค์ และ ศิริรัตน์ อาสนะ (๒๕๓๘) สามารถแบ่งประเด็นในการนำเสนอถึงความเป็นมาของตุงได้เป็น ๓ ประเด็นหลัก ๆ ได้แก่

๑. “ตุง” ที่อิงกับประวัติศาสตร์

มีการกล่าวอ้างถึงเมื่อครั้งสมัยทริภุชชัย ในช่วงศตวรรษที่ ๑๗ เมืองทริภุชชัยเคยเกิดโรคคอหิวดกโรคที่มีการระบาดอย่างหนัก ผู้คนในเมืองต่างพากันอพยพหลบหนีไปอาศัยที่เมืองสะเทิง (มอญ) เมื่ออหิวดกโรคหายไป ชาวเมืองทริภุชชัยจึงกลับมาอาศัยอยู่ที่เดิม โดยนักประวัติศาสตร์คาดการณ์ว่าวัฒนธรรมของการถวายเป็นตุงที่มีเสาหงส์นั้น ชาวทริภุชชัยอาจจะรับมาจากชาวมอญมาด้วยซึ่งพบว่ามีหลักฐานปรากฏเป็นส่วนประกอบกับตุงล้านนาชนิดหนึ่ง คือ “ตุงกระด้าง” ที่มีลักษณะรูปร่างคล้ายกับ “ธงตะขาบ” ของชาวมอญ (มอญ) และมีความคล้ายคลึงกับ “ตุงไชย” (ตุงไฉย) ของชาวล้านนาด้วยเช่นกัน นับดังกล่าวเชื่อว่าวัฒนธรรมและความเชื่อเรื่องตุงนั้นเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากขอมหรือชาวมอญ

๒. “ตุง” บนฐานคติของตำนานหรือเรื่องเล่าที่อิงกับพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาในดินแดนล้านนาจึงมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม คือ การนับถือผีกับคติความเชื่อทางศาสนาเข้าด้วยกัน จึงเกิดวิวัฒนาการที่เกี่ยวกับคติความเชื่อต่าง ๆ ผสมผสานกันมากมาย โดยเชื่อว่าการทำตุงถวายเป็นพุทธบูชาอันเป็นสิ่งปรารถนาสูงสุด ได้บุญกุศลยิ่งใหญ่ซึ่งจะนำพาตนเองขึ้นสวรรค์ เพราะตุงเป็นปฐมเจดีย์แห่งแรกในล้านนาหรือคนเมืองเหนือเรียกว่า พระบรมธาตุดอยตุง

๓. “ตุง” ที่อิงกับคัมภีร์โบลานพื้นบ้านและท้องถิ่น

ในคัมภีร์โบลานตัวเมืองที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ เกิดจากไข่แม่กาเผือก คือ มีกาสองผิวเมียคู่หนึ่งทำรังไว้บนต้นไม้ใหญ่ใกล้ริมแม่น้ำ ขณะที่กาเผือก

ออกไปหากิน เกิดลมแรง ฝนตก ทำให้ไข่ตกจากรังกระจายตกและติดค้างตามที่ต่าง ๆ ตามริมน้ำและมีผู้นำไปเลี้ยง โดยไข่ทั้ง ๕ ฟองนี้เกิดเป็นชายทั้งหมด (ได้แก่ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตมะ และพระอาริยมัตตริย)

รองศาสตราจารย์ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (๒๕๔๘) ได้เขียนไว้ในหนังสือรำลึกพระคุณ ในหัวข้อประเพณีทานตุ่งในล้านนาถึงตำนานของแม่กาเผือกว่า “...ไข่ทั้ง ๕ เกิดเป็นชายหนุ่มได้ออกบวชสำเร็จเป็นโทธิญาณทั้งหมดได้มาพบกันและต่างก็คิดว่าจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับแม่ผู้ให้กำเนิด จึงทำตุ่งขึ้นตามรูปลักษณะของผู้ที่เลี้ยงตนมา คือ พระกกุสันธะทำเป็นรูปไก่ พระโกนาคมนทำเป็นรูปนาค พระกัสสปะทำเป็นรูปเต่า พระโคตมะทำเป็นรูปตาวัว ส่วนพระอาริยมัตตริยทำเป็นรูปค้อนสำหรับทุบผ้าซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคนซักผ้า หรือแม่ซักไหม เสร็จแล้วจึงได้นำไปถวายเป็นพุทธานุชาแต่ก็ไม่ถึงพ่อแม่ที่แท้จริง จนแม่กาเผือกได้บินมาบอกให้จุดประทีปที่ทำได้เป็นรูปตีนก่า จึงสามารถอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปถึงได้” นอกจากตำนานเรื่องแม่กาเผือกจะเป็นจุดเริ่มต้นของการทำตุ่งแล้ว ยังสามารถอธิบายที่มาของการจุดผางประทีปในล้านนาได้อีกด้วย

จากหลักฐาน ตำนาน นิราศ ลิลิต และพงศาวดารต่างๆ ได้เขียนถึง อานิสงส์ของการสร้าง “ตุ่ง” ว่าผู้ที่สร้างตุ่งถวายเป็นพุทธานุชาจะไม่ตกนรกได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ถ้ากลับมาเกิดในโลกมนุษย์ก็จะได้เป็นใหญ่เป็นโต ถ้าสร้างอุทิศให้ผู้ตาย ผู้ตายก็จะพ้นจากการไปเป็นเปรต หลุดพ้นจากบาปกรรมที่ทำให้จากอานิสงส์ดังกล่าวนี้ ทำให้ชาวล้านนานิยมสร้างตุ่งกันทุกชั้นวรรณะ ซึ่งรูปแบบของตุ่งจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคมของเจ้าของพิธี พื้นฐานความเชื่อของสังคม วัสดุและความสามารถของคนในท้องถิ่นในการที่จะนำเอาวัสดุที่มีมาประดับตุ่งโดยใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ

ไม่ว่าภูมิหลังของตุ่งจะเกิดจากฐานคติความเชื่อใดก็ตามแต่ ปัจจุบันตุ่งได้ถูกใช้ในเชิงพิธีกรรมของชาวล้านนาที่สะท้อนถึงความเชื่อตามหลักศาสนาพุทธอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าผู้คนในยุคสมัยใหม่อาจไม่ได้นำพา สนใจหรือเข้าใจที่มา

ที่ไปของตุ่งในอดีตสู่ปัจจุบันก็ตาม ทว่า ตุ่งก็ยังคงเป็นสัญลักษณ์ทางภูมิปัญญาอย่างหนึ่งที่ผูกโยงผู้คนทางภาคเหนือของไทยจวบจนปัจจุบัน

๐ การใช้ตุ่งล้านนาตามพิธีกรรมต่างๆ

“ตุ่ง” สามารถแบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ ตุ่งที่ใช้ในงานมงคลซึ่งหมายความถึง สิ่งที่ดีงามและเป็นสัญลักษณ์ของความโชคดี อาทิ ตุ่งไส้หมูเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่าตุ่งไส้ข้าง ตุ่งไส้ไก่ ตุ่งพระยายอ พวงเต่าร้าง มีลักษณะเป็นพวงนิยมผูกกับกิ่งไม้กิ่งเดียวกับตุ่งสิบสองราศี หรือตุ่งไทยที่ใช้ในงานปอยส่วนตุ่งในงานอวมงคลนั้น ได้แก่ ตุ่งแดง ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะเรียกต่างกันออกไป เช่น ตุ่งถอนวิบาก ตุ่งผีตายโหง ตุ่งก้าดแดง มีลักษณะคล้ายตุ่งไทยจะใช้ปักตรงที่มีคนประสบอุบัติเหตุเสียชีวิต ความเชื่อคือใช้ประกอบพิธีกรรมสูตรถอนถวายตุ่งแดงและตุ่งสามหาง บางท้องถิ่นเรียกว่าตุ่งผีตาย เป็นตุ่งนำหน้าขบวนศพสู่ป่าช้า โดยเชื่อว่าตุ่งสามหางจะนำวิญญาณให้ไปสู่สุคติหรือจะเรียกอีกชื่อในนามตุ่งแม่ม่าย เนื่องจากตุ่งชนิดนี้จะต้องให้แม่ม่ายในหมู่บ้านเป็นคนทำให้ในการงานศพมิเช่นนั้นจะถือกันว่าจะเกิดการพลัดพราก

“ตุ่ง” ที่ใช้ในพิธีมงคลนั้นจะไม่ยึดติดอยู่กับรูปแบบชนิดใดตลอดไป ขณะที่ “ตุ่ง” ที่ใช้ในงานอวมงคลนั้นจะมีลักษณะชนิดรูปแบบที่ค่อนข้างแน่นอนมากกว่าเสมอ การทำบุญถวายตุ่งชาวบ้านทางภาคเหนือถือถือว่าเป็นประเพณีที่ศักดิ์สิทธิ์และได้บุญกุศลมาก ด้วยมีความเชื่อที่ว่าตุ่งจะสามารถช่วยดึงให้วิญญาณที่ตกนรกกลับขึ้นสวรรค์ได้ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ตุ่งที่ใช้ในการประกอบพิธีมงคล ใช้ประดับตกแต่งสถานที่ที่มีงานสมโภชฉลองถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสวยงาม เป็นเครื่องหมายนำทางไปสู่บริเวณงานและใช้ในงานมงคลต่างๆ ได้แก่ ตุ่งไทย (ตุ่งไจย) ตุ่งโย (ตุ่งโยแมงมุม) ตุ่งกระด้าง ตุ่งขนองวงช้าง (ตุ่งขนอกัม) ตุ่งตัวเป้ง ตุ่งราว ตุ่งตะขาบ/ตุ่งจระเข้ ตุ่งดอกบ้อง (ตุ่งไส้หมู) ตุ่งค่าคิง และ ตุ่งพระบด (พระบฏ)

ขณะที่ตุ้งที่ใช้ในการประกอบพิธีงานอวมงคล ได้แก่ ตุ้งสามหาง ตุ้งแดง (ตุ้งผีตายโหง ตุ้งค่างแดง) ตุ้งเหล็ก (ตุ้งตอง) ตุ้งขอนนางผาน (มณี พยอมยงค์ (๒๕๓๘ : ๑๔๕-๑๔๘) และ พ.นิรันดร์ อภิวัฑฒโน (๒๕๕๑ : ๙-๑๑) อ้างใน มัลลิกา ทาทิม และคณะ, ๒๕๕๗ : ๘-๑๐)

นอกจากการใช้ตุ้งในพิธีกรรมต่าง ๆ ตุ้งยังคงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตผู้คนในสังคมล้านนาที่ผูกโยงกับวิถีความเชื่อบนฐานคติทางพระพุทธศาสนา อย่างลึกซึ้ง เราจึงมักมีการพบเห็นตุ้งในแต่ประเภทในช่วงวันสำคัญทางพุทธศาสนา และพิธีกรรมในแต่ละช่วงชีวิตหรือแม้กระทั่งในชีวิตประจำวันก็ตาม ตุ้งจึงเป็นสัญลักษณ์รูปแบบหนึ่งทางภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนาที่ยังคงอยู่ แม้ว่าในสังคมสมัยใหม่จะมีการพัฒนาและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็ตาม เมื่อพิจารณาตุ้งจะพบว่า แม้ว่าตุ้งจะยังคงอยู่ตามแต่ละยุคสมัย แต่ชุดของภูมิหลังและที่มาที่ไปของตุ้งนั้นมีความเป็นพลวัตที่ไม่หยุดนิ่ง นิยามความหมายของตุ้ง รูปแบบ และประเภทของการใช้ มีการผลิตซ้ำ/สร้างใหม่ และปรับสภาพไปตามกาลเวลาและบริบทของสังคมนั้น ๆ เสมอ กล่าวคือ “ตุ้งยังคงมีอยู่แต่ไม่ได้อยู่แบบคงสภาพเดิม” ท่ามกลางบริบทของการพัฒนาและการท่องเที่ยว ตุ้งถูกใช้เพื่อการประดับตกแต่งและการแสดงอัตลักษณ์ของชาวล้านนา มากกว่าการสนใจในคุณค่าดั้งเดิมหรือประเภทของการใช้ตุ้งในแต่ละพิธีกรรมดังที่กล่าวมาข้างต้น เราเริ่มพบเห็นตุ้งในทุกเทศกาลและวันสำคัญต่อการท่องเที่ยว เราพบเห็นร้านค้า ร้านอาหาร นิทรรศการในห้างสรรพสินค้า และโรงแรม ใช้ตุ้งเสมือนเครื่องประดับตกแต่งสถานที่และบรรยากาศมากขึ้นทุกวัน ผู้คนจึงพบเห็นตุ้งในฐานะของอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาของคนเหนือ แต่ไม่ได้เข้าใจความหมายและกุศโลบายของตุ้งเช่นอดีต

ขณะเดียวกัน ภูมิปัญญาในการประดิษฐ์ตุ้งและคุณค่าของตุ้ง เมื่ออยู่ในรูปแบบของการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อเป็นสินค้าบนเวทีของการท่องเที่ยว และการพัฒนา มีเพียงภาพลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเป็นล้านนา แต่ผู้คนสมัยใหม่

น้อยคนนักที่จะมีความเข้าใจถึงที่มาที่ไปของตุงและประเภทของตุงที่แตกต่าง ตุงเริ่มเป็นวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาที่ไม่สามารถผูกขาดไว้ที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในการนิยามความหมายและการใช้ คำถามที่น่าสนใจท่ามกลางการแปรเปลี่ยน ในชุดของความหมายของตุงที่เป็นพลวัต คุณค่าและฐานคติเดิมในตุงจะถูกเข้าใจ และขับเคลื่อนไปในทิศทางใด สิ่งนี้ยังคงเป็นภูมิปัญญาที่มี “คุณค่า” หรือ กลายสภาพเป็นสินค้าที่มีเพียง “มูลค่า” เราอาจพบคำตอบหรือความเข้าใจ ได้ในหัวข้อต่อไป

๐ ผู้สูงอายุชุมชนวัดเกตการาม กับ ตุงไร้หมู : บทสะท้อนของ ภูมิปัญญาที่มี “คุณค่า” และยังมี “ลมหายใจ”

ย่านวัดเกต เป็นย่านที่มีความโดดเด่นหลายประการ โดยเฉพาะการ เป็นย่านประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตอยู่ของเมืองเชียงใหม่ ในอดีตย่านวัดเกต เป็นย่านเศรษฐกิจที่สำคัญในช่วงที่มีการคมนาคมทางน้ำ ก่อนที่ทางรถไฟสายเหนือ จะสร้างมาถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ.๒๔๖๔ ซึ่งปัจจุบันย่านวัดเกตยังคงเป็นย่าน เศรษฐกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ในบริบทของการท่องเที่ยว มีอาคารบ้านเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเก่าที่ทรงคุณค่ามากมาย ทั้งสถาปัตยกรรมแบบจีนผสมล้านนา และแบบล้านนาผสมโคโลเนียล ซึ่งเป็น เอกลักษณ์ของย่านอย่างชัดเจน ทำให้สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรม- ราชูปถัมภ์พิจารณามอบรางวัลอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่นประเภทชุมชน พื้นถิ่นประจำปี พ.ศ.๒๕๔๘ (ดวงจันทร์ อภาวัฐรุฒม์ เจริญเมือง, ๒๕๔๘ หน้า ๑๒๑)

ด้วยลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจมีความซับซ้อนแบบสังคมเมือง โดยทั่วไป ย่านวัดเกตเป็นพื้นที่ที่ยังคงมีความเหนียวแน่นของชาวบ้านที่อยู่อาศัย ตั้งเดิมต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันค่อนข้างมาก มีการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่หลากหลาย มีการนับถือศาสนาถึง ๔ ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม

และซิกซ์ ซึ่งต่างอยู่ร่วมกันอย่างผสมผสานและกลมกลืน ย่านวัดเกตจึงนับเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นพหุลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ในส่วนของชาววัดเกตที่นับถือศาสนาพุทธได้อาศัยพื้นที่วัดเกตการามเป็นศูนย์กลางในการรวมตัวกันเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมทางสังคมของชุมชนด้วย

จากข้อมูลทางประชากรในพื้นที่ย่านวัดเกต มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น ๒,๘๒๑ คน แบ่งเป็นเพศชาย จำนวน ๑,๒๘๒ คน และเพศหญิงจำนวน ๑,๕๓๙ คน โดยจากจำนวนประชากรทั้งหมดพบว่า เป็นผู้สูงอายุถึง ๙๘๑ คน โดยเป็นชาย ๓๙๓ คน และเป็นหญิง ๕๘๘ คน ซึ่งเป็นวัยที่มีจำนวนมากถึงหนึ่งในสามของประชากรทั้งหมด

การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการภายใต้โครงการเสริมสร้างสุขภาวะคนจนเมือง เพื่อเตรียมความพร้อมผู้สังคมผู้สูงอายุพื้นที่เชียงใหม่โดยการดำเนินการในย่านวัดเกตการาม (สุระเดช ลุนิทรานนท์ และคณะ, ๒๕๖๑) พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุชุมชน ยังมีการทำตุ่งเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางพุทธศาสนากับทางวัดเกตการามมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำตุ่งได้หมูในช่วงของเทศกาลปีใหม่เมือง (สงกรานต์) ที่จะมีการขนทรายเข้าวัด การก่อกองทราย และใช้ตุ่งได้หมูนกองเจดีย์ทราย

นอกจากนี้ จากการลงพื้นที่ดำเนินการในโครงการวิจัยข้างต้นทำให้ผู้ได้ข้อค้นพบว่า แม่ชุมชนหรือย่านวัดเกตจะเป็นพื้นที่ซึ่งตั้งอยู่ในเขตเมืองและเป็นย่านเศรษฐกิจ ทว่าการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังคงมีลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมแบบพื้นถิ่น กล่าวคือ ยังเป็นสังคมที่มีการบอกเล่ากล่าวขาน (oral message) เป็นพื้นฐาน ดังนั้นลักษณะกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและเกี่ยวข้องกับศิลปะชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นหลาย ๆ กิจกรรมนั้น ผู้สูงอายุจะมีบทบาทเป็นรากฐานสำคัญ กล่าวคือ สวมบทบาทเป็น “แม่ครู” หรือคลังความรู้ของชุมชนทำหน้าที่ถ่ายทอดเนื้อหา เรื่องราวที่มาและความเป็นไปของภูมิปัญญาดังกล่าวรวมไปถึงกระบวนการทำให้กับผู้ร่วมงานหรือบุคคลที่สนใจ ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อการดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาของชุมชน หน้าที่ของผู้สูงอายุย่านวัดเกตการามจึงเต็มไปด้วยผู้สูงอายุที่มีศักยภาพของความเป็นผู้รู้ หรือ “ครู” ทางภูมิปัญญาที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการทำสรวยดอกหรือกรวยดอกไม้ การทำเครื่องสูงหรือเครื่องสักการะ และการทำตุ่ง เป็นต้น

กรณีศิลปะการตัดกระดาษให้เป็น “ตุ่งไส้หมู” เป็นองค์ความรู้ที่มีมาแต่โบราณซึ่งจะใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรมของชาวล้านนา โดยเฉพาะชนกลุ่มไท ได้แก่ ไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน ไทยอง ไทใหญ่ เป็นต้น นั่นคือประเพณีปีใหม่เมืองหรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเทศกาลสงกรานต์ในพิธีกรรมหรือประเพณีดังกล่าว ชาวล้านนาจะทำการจัดเตรียมข้าวของต่าง ๆ สำหรับใช้ในพิธี “วันแตงดา” คือ วันสุกดิบหรือวันเตรียมข้าวของ ซึ่งจะจัดทำก่อนหน้าวันงานประมาณ ๑ วัน

“ตุงไต้หมู” เป็นชื่อที่นิยมใช้เรียกกันในจังหวัดเชียงใหม่ ถิ่นฐานอื่นอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น จังหวัดลำปางเรียก ซ้อพญาฮอ จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูนเรียก ตุงไต้ซ้าง ส่วนทางภาคกลางเรียก พวงมโหตร (พวง-มะ-โหด) มีลักษณะเป็นพวงประดิดขลุ่ย รูปร่างคล้ายปรารงค์ ทำจากกระดาศีหรือกระดาศขแก้วสีต่างๆ อย่างน้อยแผ่นละสี่ มาวางซ้อนกันแล้วพับทบแยงมุมหลาย ๆ ทบ ใช้กรรไกรตัดสลัดกันเป็นลายฟันปลาจนถึงส่วนปลายสุด เมื่อคลี่ออกและจับหงายขึ้นจะเห็นเป็นพวงกระดาศที่สวยงาม โดยมากจะพบเห็นตุงไต้หมูบนกองเจดีย์ทรายในวัดปักคู่กับตุง ๑๒ ราศี เพื่อบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีและพระธาตุประจำปีเกิด ในจังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงใหม่มีการใช้ตุงไต้หมูสีขาวและสีดำประดับรอบปราสาทศพ โดยเชื่อว่าจะทำให้ผู้ตายไปสวรรค์ นัยดังกล่าวตุงไต้หมูจึงเป็นได้ทั้งตุงมงคลและอวมงคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับในแต่ละพื้นที่จะมีการใช้งานไปในทิศทางใด แต่จุดประสงค์หลักก็ยังคงเป็นการบูชาพระพุทธรูปศาสนา ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าตุงควรถูกใช้ตามความถูกต้องเหมาะสม มิให้เปลี่ยนแปลงหรือผิดเพี้ยนจากความหมายเดิมที่มีเป้าหมายเพื่อการบูชา หรือเพื่อพระพุทธรูปศาสนาเป็นหลัก

ตุงไต้หมู : การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการร้อยรัดทุกช่วงวัย

วัด เป็นพื้นที่ทางสังคมของย่านวัดเกตที่ถูกนำมาใช้เพื่อประกอบกิจกรรมทางสังคมทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นพื้นที่แห่งการเปิดรับและบริการสังคมมาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ การดำเนินกิจกรรมของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการฯ ได้เข้าไปร่วมใช้พื้นที่ทางสังคมของชุมชนวัดเกตด้วยเช่นเดียวกัน จึงพบว่าพื้นที่นี้มีได้จำกัดอยู่เพียงแค่ขอบเขตทางกายภาพที่ยึดโยงอยู่กับกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีเท่านั้น ทว่ายังเป็นพื้นที่ที่มีความหมายต่อจิตใจของผู้คนและจิตวิญญาณของชุมชนด้วย เนื่องจากพื้นที่ของวัดเกตการามคือ “บวร” ที่รวมองค์ประกอบสำคัญของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่ บ้าน วัด และ

โรงเรียน ดังนั้น การใช้พื้นที่แห่งนี้จึงเป็นกลยุทธ์หนึ่งของการดึงผู้คนหลากหลายวัยเข้ามารวมกันเพื่อสร้างสรรค์หรือดำเนินกิจกรรมของชุมชน ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้มีได้เป็นสิ่งใหม่ หากแต่ถูกนำมาใช้เป็นปกติของที่แห่งนี้

เมื่อมีพื้นที่ปฏิบัติการแล้ว นักปฏิบัติการเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน หนึ่งในนั้นคือ ผู้สูงอายุ เนื่องจากสถานการณ์ของผู้สูงวัยย่านวัดเกตดำเนินไปในทิศทางเดียวกันกับสถานการณ์ระดับโลกและระดับชาติ ที่มีประชากรผู้สูงอายุจำนวนมาก การทำความเข้าใจต่อประชากรในช่วงวัยนี้และความสัมพันธ์ระหว่างช่วงวัยจึงเป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงในการดำรงไว้ซึ่งความสุขของชุมชนและความสมดุลทางสุขภาพของบุคคล ดังนั้นนักปฏิบัติการในที่นี้จึงประกอบด้วยผู้สูงวัยและคนในช่วงวัยต่าง ๆ โครงการวิจัยฯ ได้จัดกิจกรรมหลากหลายวัยเรียงร้อยด้วยธรรมชั้น เพื่อเป็นปฏิบัติการที่จะส่งเสริมให้ประชากรทุกช่วงวัยในชุมชนมีกิจกรรมทางศาสนาและสังคมร่วมกัน ด้วยตระหนักว่าสถาบันทางศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญต่อผู้คนในพื้นที่

เป็นสถาบันที่ร้อยรัดประชากรของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน และเป็นแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของผู้คน กิจกรรมนี้จะเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกช่วงวัยได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เป็นการเปิดพื้นที่และเปิดโอกาสให้ผู้สูงวัยได้แบ่งปันเรื่องราวในชีวิตและภูมิปัญญาต่อคนรุ่นหลัง ศักยภาพ ความรู้และทักษะที่สั่งสมมาสามารถนำมาสร้างประโยชน์แก่ชุมชนในฐานะของผู้รู้หรือปราชญ์ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตซึ่งถือเป็นหนึ่งในประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งหนึ่งในกิจกรรมที่เกิดขึ้นของชุมชนวัดเกตคือ การถ่ายทอดและสืบสานการประดิษฐ์ตุ่งไส้หมู่อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

กิจกรรมดังกล่าวเป็นพื้นที่ในการสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุด้วยความสามารถและศักยภาพของตนเอง ซึ่งในกรณีเช่นนี้ก็เป็นสิ่งที่สนับสนุนได้ว่าการก้าวเข้าสู่ภาวะสูงวัยมิได้หมายถึงการเข้าสู่ภาวะพึ่งพิงเพียงอย่างเดียว ตุ่งไส้หมูของวัดเกตการามมีผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในปฏิบัติการถ่ายทอด เพื่อให้เกิดการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านบุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคม ขณะที่ผู้สืบสานตุ่งไส้หมูและจะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งต่อในอนาคตคือคนในวัยทำงานและวัยเรียนของชุมชนที่ได้เข้าร่วม รวมถึงผู้สนใจจากพื้นที่ใกล้เคียงหรือแม้กระทั่งนักท่องเที่ยวที่ต่างได้รับการแบ่งปันประสบการณ์ ความรู้ ความหมายและวิธีการในการประดิษฐ์ตุ่งไส้หมู นักเรียนจากโรงเรียนวัดเกตการามเป็นกลุ่มช่วงวัยที่ให้ความสนใจและมีความสามารถในการเรียนรู้วิธีการทำตุ่งได้อย่างคล่องแคล่วไม่น้อยไปกว่าช่วงวัยอื่น ๆ สัมกับฐานะของผู้สืบสานภูมิปัญญาตุ่งไส้หมูวัดเกตการาม

พื้นที่ บุคคล และเครื่องมือ เมื่อถูกนำมาใช้ นำมารวม และนำมาปฏิบัติอย่างเหมาะสมจักนำไปสู่การเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นความรู้หรือประสบการณ์จากผู้อื่นไม่ว่าด้วยวัยที่มากหรือน้อยกว่า ก่อเกิดการเรียนรู้ในความสัมพันธ์ระหว่างช่วงวัย ลดทัศนคติและมุมมองเชิงลบระหว่างกันด้วยการเปิดใจต่อกัน โดยมีเรื่อง

ของทักษะทั้งการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาตุ้งไล่หนูเป็นเครื่องมือ และการตระหนักถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับชุมชนและเห็นคุณค่าในการรักษาเพื่อสืบต่อสู่รุ่นต่อไป

ในกรณีนี้ ตุ้งไล่หนูของชุมชนวัดเกตเป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่นอกจากจะนำมาซึ่งการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ผู้สนใจได้เข้ามาเรียนรู้แล้ว ตุ้งไล่หนูยังถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างเสริมความสัมพันธ์ของประชากรระหว่างช่วงวัยต่างๆ ของชุมชนด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พื้นที่ชุมชนทั้งในเชิงกายภาพและเชิงสังคมที่มีอยู่ในการดำเนินกิจกรรมอันเกี่ยวข้อกับภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมนี้เป็นมากกว่าการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เพราะนอกจากจะสะท้อนถึงคติ ความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาดังที่ได้สั่งสมกันมาแล้ว ยังสะท้อนถึงคุณค่าในตัวผู้สูงวัยที่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณค่าทางปัญญา คุณค่าของการมีศักยภาพที่พร้อมจะอุทิศสิ่งที่ตนเองมีต่อสังคม โดยปราศจากการคำนึงถึงผลประโยชน์ที่มีเงินทอง แต่ทำด้วยความเห็นถึงคุณค่าและตอบใจต่อจิตใจของพวกเขาเองที่ทำให้เชื่อว่าตนเองยังมีความสำคัญ มีศักยภาพ และยังมีหมายรวมถึงคุณค่าในการเชื่อมประสานความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเข้ามาร่วมกัน

การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำตุ้งไล่หนูทำให้เกิดพื้นที่ของคนหลากหลายวัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันมากขึ้น สะท้อนคุณค่า ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันก็เปิดพื้นที่ให้คนหลากหลายวัยทั้งในชุมชนและต่างชุมชนได้เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาในการทำตุ้งไล่หนู อาจกล่าวได้ว่าศิลปวัฒนธรรมของชุมชนวัดเกตนี้

สร้างพื้นที่ของการส่งต่อและทำลายกำแพงของการตัดขาดความสัมพันธ์ของคนต่างวัยให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ได้เปิดโลกของคนนอกที่มีความสนใจและตั้งดูเด็กและเยาวชนให้เรียนรู้ อีกทั้งยังทำให้เราเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุที่ยังคงมีลมหายใจในชุมชน

นอกจากนี้ จากงานวิจัยยังพบว่า เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ย่านวัดเกตนั้น มีความเข้าใจและการรับรู้ว่า ดุงคืออะไร แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าดุงแต่ละแบบมีความแตกต่างกันอย่างไร และไม่เคยรับรู้ถึงคติความเชื่อในดุงเหล่านั้น การที่เด็ก ๆ และเยาวชนได้เรียนรู้วิธีการทำดุงไส้หนู ก่อให้เกิดพื้นที่ทางสังคมของการเรียนรู้ระหว่างช่วงวัยต่าง ๆ เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าในกลุ่มผู้สูงอายุของพวกเขา ขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็รู้สึกถึงคุณค่าที่ตนมีต่อตัวเอง และยังคงเป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งหนึ่งในสังคมต่อการส่งต่อภูมิปัญญาเหล่านี้

วาทคดี หรือ ทศนคติเชิงลบต่อคนวัยใดวัยหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองกลุ่มผู้สูงอายุนั้น ที่มักให้ภาพเหมารวมของกลุ่มผู้สูงอายุในเชิงถดถอย เชื่องช้าและล้าสมัย การกีดกันผู้สูงอายุออกจากกิจกรรมทางสังคม แลดูจะใช้ไม่ได้สำหรับผู้สูงอายุนานวัดเกต ทั้งการเป็นกลุ่มแกนนำหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ทั้งการเป็นครูทางภูมิปัญญาที่ผูกโยงวิถีชุมชนกับศาสนา การมองพวกเขาและเธอว่าเป็นคนที่เข้าสู่วัยของการเป็น “ภาวะ” และ “พึ่งพิง” อาจไม่ใช่คำตอบที่จะทำให้เราเข้าใจผู้สูงอายุนานวัดเกตที่เต็มเปี่ยมไปด้วย “ศักยภาพ” และ “คุณค่า” ที่มีต่อตนเอง ผู้อื่น และชุมชน

๐ บทสรุป

เราอาจไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพของชีวิตที่เรียกว่า “ความชรา” ได้แต่ไม่ได้หมายความว่า เราขาดศักยภาพและคุณค่าในตัวเอง ผู้เขียนพยายามนำเสนอมุมมองที่แตกต่างของการมอง “ผู้สูงอายุ” ที่สถานการณ์ในหลายประเทศกำลังตื่นตัวต่อภาวะสูงวัยทางประชากร รวมทั้ง

ประเทศไทย แต่บ่อยครั้งที่เรามักมีมุมมองเชิงลบและอคติต่อผู้สูงอายุ มากกว่าความเข้าใจเสมอ

“ตุง” สัญลักษณ์แห่งล้านนาเป็นเพียงเครื่องมือ หรือ พื้นที่ของปฏิสัมพันธ์ที่ใช้ในการมองผู้สูงอายุ ที่พื้นที่ดังกล่าวทำให้เราเห็นคุณค่าและศักยภาพที่ซุกซ่อนอยู่ในสูงวัยที่ไม่ได้โรยราหรือควรถูกตัดสินตามตัวเลขของอายุชัยแต่อย่างใด

ขณะเดียวกันภูมิปัญญาเรื่องตุง ที่สะท้อนถึงคติ/ความเชื่อและองค์ความรู้มากมายก็ไม่ควรจะถูกมองอย่างหยุดนิ่ง ตายตัวไม่เป็นพลวัต เพราะทุกภูมิปัญญาที่ยังคงอยู่ ล้วนต้องปรับตัวสู่ยุคสมัยที่แปรเปลี่ยน เมื่อไม่เลือนหายย่อมมีสิ่งๆที่เรียกว่า “คุณค่า” ซึ่งสุดท้ายนี้ เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าตัวตนของสูงวัยนั้นเป็นฟันเฟืองหนึ่งที่ทำให้ภูมิปัญญายังคงอยู่คู่กับสังคม

๒ เอกสารอ้างอิง

- โครงการการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย. (๒๕๕๓). **หลักการและเหตุผล การจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย**. สืบค้นเมื่อ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ จาก โครงการการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช <https://www.stou.ac.th/study/km/poompunya/index.html>
- จารุวัตร กลิ่นอยู่. “ดุง” ศิลปวัฒนธรรมภาคเหนือ. สืบค้นเมื่อ ๔ มกราคม ๒๕๖๒ จาก [http://www.stou.ac.th/study/projects/training/text/4/page1-8-50\(500\).html](http://www.stou.ac.th/study/projects/training/text/4/page1-8-50(500).html)
- จุฑารัตน์ แสงทอง. (๒๕๖๐). สังคมผู้สูงอายุ (อย่างสมบูรณ์) : **ภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพ**. วารสารรัฐสมิแล, ๓๘(๑), ๖-๒๘.
- ฉัตรชัย นกดี. (๒๕๖๐). ปี ๖๑ **ไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ**. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ จาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ <https://www.thaihealth.or.th/Content/37506-ปี%2061%20ไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ.html>
- ชไมพร พรเทพพิพัฒน์. (๒๕๔๖). “ดุง” **มรดกแผ่นดินล้านนา**. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ดวงจันทร์ อภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. (๒๕๔๙). **เมืองเชียงใหม่ยั่งยืน : แนวคิดและประสบการณ์ของย่านวัดเกต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑ เชียงใหม่ : หจก.เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล. (๒๕๔๘). “ดุง” **หนึ่งในสัญลักษณ์แห่งล้านนา**. สืบค้นเมื่อ ๔ มกราคม ๒๕๖๒ จาก วาไรตี้ท่องเที่ยว ผู้จัดการออนไลน์ <http://mgronline.com/travel/detail/9480000052657>
- ประเภทของภูมิปัญญา**. (มปป.). สืบค้นเมื่อ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ จาก ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย <http://www.ipesp.ac.th/learning/thaistory/content4.html>

ผาณิต ไคร้มูล. (๒๕๕๗). **ประวัติตุงล้านนา**. สืบค้นเมื่อ ๔ มกราคม ๒๕๖๒ จาก

My Blogger : Phanit Krimoon <http://phanit-krimoon.blogspot.com/2014/04/TungLanna๒.html?m=1>

ผาณิตดา ไสยรส. (๒๕๕๙). **สังคมสูงวัย**. ใน *วสันต์ ปัญญาแก้ว, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา (๑๒๔-๑๔๑)*. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์.

มณี พยอมยงค์ และ ศิริรัตน์ อาศนะ. (๒๕๓๖). **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น. (๒๕๓๙). **ตุงทางภาคเหนือของไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

มัลลิกา ทาทิม และคณะ. (๒๕๕๗). **ตามฮีตโดยฮอย ตุงล้านนาพะยูนาคคนเมือง**. เชียงใหม่ : โรงเรียนเทศบาลวัดศรีปิงเมือง.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (๒๕๕๙). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.๒๕๕๙**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

วาณี เอี่ยมศรีทอง และคณะ. (๒๕๕๒). **ตุง : ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพ**. เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุรเดช ลุนทรานนท์ และคณะ. (๒๕๖๑). **เสริมสร้างสุขภาวะคนจนเมืองเพื่อเตรียมความพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุพื้นที่เชียงใหม่**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

Kattika Thanakwang, Sang-arun Isaramalai and Urai Hatthakit. (2014). Thai Cultural Understandings of Active Ageing from the Perspectives of Older Adults : A Qualitative Study. **Pacific Rim Int J Nurs Res.**, 18(2), 152-165.

Mujaju, C., Zinhanga, F. & Rusike, E.. (n.d.). **WHY IS LOCAL KNOWLEDGE IMPORTANT?**. Retrieved January 28, 2019, from <http://www.fao.org/3/y5610e/y5610e02.htm>

Pakin Witchayakawin and Wasan Tengkuang. (๒๐๑๘). Community-Based Tourism Development and Participation of Ageing Villagers in Ban Na Ton Chan, Thailand. **International Journal of Mechanical and Production Engineering Research and Development (IJMPERD)**, 8(3), 969-976.

Tomczyk, Ł., Klimczuk, A. (2015). **Aging in the Social Space**. Białystok-Krakow : The Association of Social Gerontologists.